

A MAGYAR ÖNKÉNTESK KATEGÓRIÁI ÉS LEHETSÉGES FEJLESZTÉSÜK IRÁNYA AZ ÁR- ÉS BELVIZEK ELLENI VÉDEKEZÉSEK TÜKRÉBEN

Absztrakt

Az ár és belvizek során magyar önkéntesek sokasága segíti a hazai védekezés feladatait. Létszámuk növekedése elemi érdeke az országnak, támogatásukhoz meg kell ismerni a magyar jogrend szerinti kategóriáikat, az erősségeit és gyengeségeit, a fejlesztésük és motiválásuk lehetőségeit. Az egyes kategóriák védekezésbe történő tervezése és bevonásának lehetősége, hatékonysága nagymértékben eltér. Az állampolgárok, a polgári védelmi szervezetek, az önkéntes civil szervezetek, a gazdálkodó szervezetek és a nemzetközi önkéntesek összessége nyújtott eddig kell önkéntesi erő akár a történelmi 2013. évi Dunai árvíz ellen. A védekezések vezetők szerepe és felelőssége az önkéntesek számának folyamatos növelése, motiválásuk, hatékony alkalmazásuk. A szerző cikkében a fejlesztési lehetőségeket vizsgálja, javaslatok ad, amelyekkel növelhet a védekezés hatékonysága.

Kulcsszavak: önkéntesség, önkéntes kategóriák, önkéntesi motiváció, fejlesztés, árvíz, katasztrófavédelem

THE CATEGORIES OF HUNGARIAN VOLUNTEERS, POSSIBILITIES OF IMPROVEMENT IN THE MIRROR OF FLOOD PROTECTION

Abstract

During flood and inland waters, mass of Hungarian volunteer people help to solve the protection tasks. The increase of their number is primary interest of the country, therefore we must know their volunteer categories according to the Hungarian law regulations, their strength and weaknesses, the possibilities of their improvement and motivation. The planning and the use of the categories during flood protection tasks can produce different results. Citizens, civil protection organizations, volunteer civil organizations, economical organization categories and international volunteers together provided the necessary volunteer strength against the historical Danube river flood in the year 2013. The leaders of the defense have roles and responsibilities to constantly gather, motivate and use the volunteers successfully. The author of this article will examine the possibilities of improvements in order to give suggestions to improve the protection results.

Keywords: volunteering, volunteer categories, volunteer motivation, improvements, flood, disaster management

BEVEZETÉS

Magyarország az elmúlt néhány év leforgása alatt több alkalommal kényszerült területét, lakosságát a rendkívüli jogrend igénybevételével megvédeni az ár- és belvizek káros hatásaitól. A védekezésekben rengeteg önkéntes vett részt, akik els sorban a tömegmunkát végezték. A meglév katasztrófavédelmi jogszabályaink megteremtették az alapokat ahhoz, hogy az önkénteseket ne csak egyéni állampolgárokként rövid id szakra és tömegnek vonjuk be a katasztrófavédelmi feladatokba, hanem akár hosszabb távon is együttm ködjünk. Számos olyan önkéntes alapú kategória létezik, amelynek léte és m ködése az önkéntes és a katasztrófavédelmi szervezet számára is el nyös, ezeket a kés bbiekben cikkemben kifejtem. Az ár- és belvízi védekezések releváns szakirodalma jelent s, számos szerz tudományos

munkája foglalkozott vele, hazai és nemzetközi jogszabályok, a védekezésekben résztvevő szervezetek belső normái szabályozták. Ugyanakkor egyetlen tudományos munka sem foglalkozik katasztrófavédelmi önkéntesekkel, az önkéntessé válás motivációjával vagy az ár- és belvizek kártételei elleni védekezések önkénteseken keresztül történő hatékonyságának növelésével. Tudjuk, hogy a vizek kártétele egy periodikus jelleggel ismétlődő folyamat, a védekezés elkerülhetetlen, amelyre rátehető, hogy a globális klímaváltozásnak köszönhetően megnövekszik a rendkívül veszélyes időjárási események száma. Már nem meglepő, hogy a viharok, zivatarok sokszor negyedéves, féléves csapadékmennyiséget hoznak naponta, vagy a hegyvidéki területekre lezúdulva rendkívüli gyorsasággal okoznak hihetetlen károkat. Annak érdekében, hogy a védekezések ezen események ellen is hatékonyak legyenek, szükség van arra, hogy az önkéntesek kellő létszámban, gyorsan és motiváltan jelentkezzenek, valamint a lehető leghatékonyabban lehessen őket alkalmazni. Ezért céлом már a megelőzési időszakban a magyar önkéntesek kategóriáinak vizsgálata, és javaslatok tételének alkalmazásuk hatékonyságának fokozására.

ÁR- ÉS BELVIZEK, ÖNKÉNTESEK, MOTIVÁCIÓ

Magyarországon az önkéntes kategóriák védekezésbe történő bevonási lehetősége, annak tervezhetősége és hatékonysága egymástól nagymértékben eltér. A feladatra a kialakított hazai jogszabályi környezet alkalmas, az önkéntes alapú kategóriák mindegyike illeszkedik a védekezések rendszerébe. Ha a nemzetközi szabályokat megvizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy főleg az Európai Unió, valamint az Egyesült Nemzetek Szervezete az, aki a nemzetközi önkéntesek bevetését világszinten szabályozta. (Például az Európai Unió a Polgári Védelmi Mechanizmusán keresztül.) A nemzetközi szabályozás mellett a másik legjellemzőbb forma az országok közötti nemzetközi szerződések kötése, amely meghatározhatja az ár- és belvízi védekezések önkénteseinek alkalmazását (Jellemzően bilaterális egyezmények.). Ezek gyakorlására számos példát találhatunk az Európai Unió által finanszírozott különböző projektek között. A már meglévő szabályozások adják a téma vizsgálatának a szakirodalom egy részét. A másik részt azon hazai, vagy nemzetközi szerződések jelentik, amelyek az önkéntességet, a kategóriákba sorolt szervezetek ár- és belvizek elleni bevetéseit, eredményeit, a hatékonyságot vizsgálják. Végül ide kell sorolnom azokat a nemzetközi és hazai műveket, amelyek az ár- és belvízi védekezés témakörében olyan motivációs, szervezési – koordinációs, vagy új technológia alkalmazásával elremutató, nálunk is alkalmazható

eredményeket mutatnak fel, amelyek egyértelműen befolyásolhatják a védekezéseket, a siker lehetőségét.



1. kép. Falusiak közösen védekeznek Pakisztánban, hogy az árvizet távol tartsák a közösségtől. [1: 38]

Ez a nem Magyarországon készült kép meglehetősen jól szemlélteti az árvízi védekezések buktatóit. Amennyiben ugyanis a védekezéseknél a védekezők motiválatlanok, nincs meg a kontroll és az irányítás, a megfelelő szervezés, nincsen elegendő eszköz vagy élérő, esetleg hiányzik a szükséges szakértelem, valamint az összes tevékenység és folyamat összehangolt koordinációja, a védekezés nem fog sikerülni. Ez azért jelenthet problémát, mert a regisztrált árvízi események száma az 1950-1960-as évekhez képest a többszörösére emelkedett, és várhatóan továbbra is emelkedni fog. Ebben a tízéves időszakban az árvízi halálos áldozatok száma világszinten még meghaladta a 200.000 főt, amelyet a későbbi időszakokban a védekezések tudatos és szakszerű tervezésével és sikeres végrehajtásával jelentősen lecsökkentettek. A veszély azonban továbbra is fennáll, hiszen csak a 2010-es évet vizsgálva közel 200 árvízi eseményt regisztráltak, amelyek 178 millió embert érintettek, a kárérték pedig meghaladta a 40 milliárd amerikai dollárt. [5: 19-21].

Aggasztó, hogy a klímaváltozás hatására az extrém árvizek bekövetkezési valószínűsége jelentősen növekedett. Budapesten több alkalommal előfordult, hogy utcák leforgása alatt folyókká tudtak válni az utcák, mint azt a következő kép is szemlélteti. Hasonló jelenségek szinte bármely városban bekövetkezhetnek. 2014-ben Magyarország nemzeti katasztrófakockázat-értékelést végzett. Ez alapján az ár-és belvízi veszélyeztetettség, valamint a Duna és Tisza áradásával kapcsolatos forgatókönyvek a többi eseményhez képest domináns szerepet töltenek be a kockázatok tekintetében. [2: 68]. A magyarországi településeknek természetesen készülniük kell ezen veszélyeztető hatások ellen, hiszen a bekövetkezést tekinthetjük biztosnak, ugyanakkor az egyes események között a jogszabályi környezet jelentős mértékben megváltozhat. [3].



2. kép. Folyókká változtak Budapest utcái. [4]

Világviszonylatban is egyre jellemzőbb, hogy a vizek kártétele az extrém csapadékmennyiségek hatására a fejlett országok nagyvárosaiban is megjelenik, melyet a XXI. század problémájának tekinthetünk. A Világbank által kiadott többszáz oldalas könyv foglalkozik a városi környezetben meglévő árvízi kockázattal, útmutatót adva a veszélyeztetettség helyes felmérésére, majd a csökkentés lehetőségeire. [5] Sajnos, mint például nagyon sokszor előfordul, hogy hazai városi csapadékvíz-elvezető rendszerek a rövid idő alatt lehulló eső elvezetésére nem képesek. A klímaváltozás káros hatásai pedig nem csak a városok esetében jelentősek, tanulmány bizonyítja, hogy például az új típusú veszélyekre a tengerparti, partvidéki területek is éppúgy veszélyeztetettek. [6] Egyes országokban esettanulmányok készülnek, amelyek a regionálisan és időszakosan (akár a nappalokat és az éjszakákat figyelembe véve) változó lakosság kitelepítésének, kimenekítésének veszélyhelyzeti tervezésével külön számolnak. Előfordulhat ugyanis, hogy

az ár- és belvív által veszélyeztetett település nem tud a védekezéshez elegendő önkéntes erőt biztosítani, mivel a mindennapok során a lakossága a nagyvárosokban dolgozik. [7] Az új veszélyeztetettségekre készülnünk kell, hiszen a katasztrófák, közöttük az ár- és belvív a biztonságunk szempontjából több területet is érinthetnek, így a politikai, gazdasági, környezeti, szociális, közbiztonsági, katonai területeket, egy-egy területre önálló, vagy több területre együttesen elsősorban negatív hatást gyakorolva. [8: 387]

AZ ÖNKÉNTES KATEGÓRIÁK

A múltba báhová visszatekintve egyértelműen megállapítható, hogy minden ár- és belvízi védekezés során az állampolgárok, önkéntesen segítséget nyújtók kivették a részüket a feladatokból. Az általuk elvégzett munka értékes, szükséges, pótolhatatlan. Egy országos árvízi védekezés százezreket mozgat meg, hivatásost éppúgy, mint önkéntest. A közbiztonság folyamatosan magas szinten tartása mellett a rendvédelmi és honvédelmi szervek önmagukban nem biztos, hogy elegendők a védekezési feladatok megvalósításához. Ha egy országos árvízvédekezés mellett esetleg egy másik nagy kiterjedésű káresemény, migrációs vagy akár egy háborús helyzet eszkalálódik, vagy egy katasztrófa hosszú távra lekötí az erőket, az önkéntesek szerepe, illetve akár a kötelezetteké megkérdőjelezhető.

Jelenleg a katasztrófavédelmi törvény rendelkezéseit alapul véve a következő önkéntes alapú kategóriákat lehet megkülönböztetni. [9]

1. állampolgárok (önkéntesen segítséget nyújtó személyek),
2. polgári védelmi szervezetek,
3. önkéntes civil szervezet:
 - a.) önkéntesen közreműködő karitatív szervezet,
 - b.) önkéntesen közreműködő társadalmi szervezet,
4. gazdálkodó szervezetek önkéntesei,
5. nemzetközi önkéntesek:
 - a.) megfigyelők,
 - b.) beavatkozók.

Az állampolgárok (önkéntesen segítséget nyújtó személyek) azok, akik a kategóriák közül a legnagyobb létszámban vannak jelen. Csak erre a kategóriára a védelmet irányítóknak ugyanakkor nem célszerű alapozni, hosszútávra tervezni. A kategória az egyénnek ugyanis megadja a cselekvési szabadságot, hogy akár csak órákra legyen elkötelezett (hiszen már ezzel is segíti az ár- és belvízi védekezések feladatainak megvalósítását), ugyanakkor a védekezés szempontjából ez nem a leghatékonyabb választás. Sokkal célszerűbb, ha a megfelelő képességek és szakértelmek birtokában a többi kategóriába kerül az önkéntes, hiszen így adottságai, képzettsége sokkal jobban kihasználható. Az egyén fejlődésének ezen állomásán megtörténhet, hogy a pozitív benyomások miatt igény alakul ki a katasztrófavédelmi rendszerbe történő belépésre, a feladatokkal történő azonosulás esetén ez egy lépcsőfok lehet a későbbi professzionális beavatkozóvá váláshoz. Éppen ezért kiemelten fontos megteremteni, vizsgálni és megerősíteni a motivációt, amely az egyént mozgatja, és a védekezés irányítóinak (politikai szereplők, katasztrófavédelem, védelmi igazgatás, vízügyi szervek) felelősségévé válik, hogy erre a hatékonyság érdekében ráerősítsenek.

AZ ÖNKÉNTESI MOTIVÁCIÓ

Az önkéntesség nem újonnan bevezetésre kerülő dolog. Ha csak a közelmúltba tekintünk, akkor 2001 az Egyesült Nemzetek Szervezete kezdeményezésére az Önkéntesség Nemzetközi Évét jelentette. 10 évvel később, az Európai Unió a 2011. évet az Európai Önkéntesség Évéként hirdette. A világban számos önkéntes kezdeményezés létezik, vannak olyanok, amelyek évszázados, vagy akár évezredes múltat tekintenek vissza. Gondoljunk csak a történelmi egyházakra, vagy a Vöröskereszt létrejöttére. Az idők folyamán mindig voltak és lesznek olyan személyek, akik hajlandóak a közösség érdekében önként és önzetlenül cselekedni, saját idejüket és eszközeiket használva. Ezt egy belső késztetés hajtja, hogy ezt tegyék, amelyet motivációnak nevezünk. Fogalmára sokféle definíciót találhatunk, az önkéntesek esetében én ezt a következőképpen írnám le:

Önkéntesi motiváció: a személy késztetése, amely okán az értéknek tartott célok megvalósítása érdekében önként tesz.

Az önkéntesi motiváció a katasztrófavédelmi feladatokra vonatkoztatva:

Katasztrófavédelmi önkéntesi motiváció: a személy készítése, amely okán az értéknek tartott katasztrófavédelmi célok megvalósítása érdekében önként tesz.

A katasztrófavédelmi önkéntesek legfontosabb jellemzője, hogy a legerősebb motivációs készítés a segítségnyújtásra akkor jelentkezik, amikor egy katasztrófahelyzet bekövetkezik. Ilyenkor, a katasztrófavédelmi szervezet és a védelmi igazgatás riasztásának, valamint a médiának köszönhetően általában önkéntesek sokasága jelenik meg a katasztrófa sújtotta helyszínen. A 2010-es Felsőzsolcai, valamint a 2013-as történelmi Dunai árvízi védekezés esetében is ezt tapasztaltam, csakúgy, mint a vörösiszap- katasztrófa kezelése során. Naponta több ezer önkéntes vett részt a védekezési feladatokban.

Mindhárom esetben az önkéntesek döntő hányada nem célzott feladatvégzésre érkezett - hiszen a katasztrófahelyzetet csak elmondásból vagy a médiából ismerte - hanem önként a hivatásos vagy önkormányzati irányítás alá helyezte magát, azt hajtotta végre, amit feladatuk meghatározott számára. Célja mindenkinek az volt, hogy segíteni tudjon a katasztrófa káros következményeinek elhárításában, vagy a helyreállítási-újraépítési feladatok elvégzésében.

Az önkéntesek mellett nagy számban vettek részt a védekezési munkákban a közfoglalkoztatottak. Mindkét csapat dolgozott, ugyanakkor nagyon nagy volt a kontraszt az önkéntesek javára, főleg a kezdeti időszakban. Az önkéntesek lelkesen jöttek, a munka és balesetvédelmi oktatás, majd a kapott feladatszabás után minimális felügyeletet igényeltek. A biztonsági rendszabályokat betartották, a kapott feladatokat a lehető legjobb tudásuk szerint végezték, és sokszor a nap végéig – sötétedésig vagy kifulladásig dolgoztak.

A közfoglalkoztatottak, akik nem maguktól jöttek, hanem őket kötelező feladat végrehajtásra hozták a helyszínre – tisztelet a kivételnek – de állandó felügyeletet igényeltek. Szándékosan elnyújtották a munka felvételéhez szükséges időt, ezért sokkal később lehetett csak velük a feladatokat elkezdni. A lassúság és a feladatokhoz való hozzáállás, a motiválatlanság azt eredményezte, hogy természetesen a hatékonyságuk is messze elmaradt az önkéntesekétől. Az egyéni védőeszközök használata kapcsán jelentkezett negatív tapasztalat, hogy többször rá kellett szólni egyes közfoglalkoztatottakra, mert azok nem voltak hajlandóak a szennyezett eszközöket a gyűjtőhelyen kidobni, hanem azokat egyszerre hazavitték volna. Elfordult, hogy amikor percekre felügyelet nélkül maradtak, akkor önállóan házak átkutatásába kezdtek „értékek mentése” céljából. Nem a katasztrófa elhárításában, a hatékony segítségnyújtásban és munkavégzésben voltak érdekeltek, hanem a kötelezettségük minimális szintteljesítésében.

A helyzet akkor változott jelentősen, amikor a védekezés sikeresen megvalósult. Ilyenkor ugyanis, a veszély elmúltával az önkéntesekre jellemző (főleg ár- és belvíz esetén), hogy sokkal kisebb lesz, vagy teljesen megszűnik a motivációs késztetés. Ilyenkor általában a védekezés irányítói azzal szembesülnek, hogy szinte már csak a kötelezettség alapján kijelöltek végzik a feladatokat, a nagyszámú önkéntesnek pedig se híre, se hamva. Itt megjegyzem, hogy a helyreállítás-újraépítés szakasza katasztrófavédelmi szempontból pedig éppen olyan fontos, mint a védekezésé.

A katasztrófavédelmi feladatok elvégzésére motiválás tehát szükséges, mert ha az önkéntesekből hiány keletkezik, a feladatok megfelelő színvonalú elvégzése veszélybe kerülhet, vagy csak sokkal gazdaságtalanabb módon oldható meg. Az ár- és belvízi védekezések szervezését rontja, hogy az önkéntesek, az önkéntes vállalkozások területi eloszlása egy országban nem azonos mértékben valósul meg, ezért sor kerülhet arra, hogy például a gazdagabb, vagy az ár- és belvízzel nem sújtott területekről több önkéntes érkezik. Ők sajnos az érintett területet, a helyi viszonyokat nem ismerik, ezért a felkészítésük, alkalmazásuk a védekezések szempontjából többletfeladatot jelent, fogadásukra külön készülni kell. [10]

A KATASZTRÓFAVÉDELMI ÖNKÉNTES MOTIVÁCIÓ

A katasztrófavédelmi önkéntesi motivációt vizsgálva számos témabeli művet és tanulmányt olvastam, amelyek önmagukban mind kiváló művek, az adott témát lefedték. Azonban az ár- és belvízi védekezésre, a katasztrófavédelmi önkéntesek motivációjának leírására nem találtam a gyakorlati életben is alkalmazhatót. Ez adódhat abból, hogy katasztrófák nem történnek az országban naponta. Amikor viszont bekövetkeznek, a megelőzés – felkészülés – beavatkozás - helyreállítás időtartama jellemzően hetek, ritkábban hónapokra tehető, tehát nem teszi ki az egész évet, nem köti le a mindennapokat. Van, amikor egy térségben évente elfordul például ár- és belvíz, de egy másik helyszínt vizsgálva pedig 6-7 év is eltelik, amikor számolni kell vele. Országos szintű védekezést igénylő árvíz átlagosan 4-5 évente fordul elő.

Ezért a motiváció megteremtését katasztrófavédelmi szempontból erre a rövid periódusra kell a lehető leghatékonyabban megtenni. Úgy, hogy a feladatban részt vevő önkéntes

kategóriák is folyamatosan fejlődjenek, a legjobb módon valósuljon meg az alkalmazásuk, ezáltal megteremtve a sikeres védekezés alapjait.

A fentieket figyelembe véve a következő táblázatok segítségével összeállítottam a katasztrófavédelmi önkéntesek motivációjának összetevőit. Először általánosan, amelyet minden katasztrófatípus elemzésénél használni lehet, majd később speciálisan, az ár- és belvízi védekezésekre vonatkoztatva. Ezeket az elemzéseket elsősorban katasztrófavédelmi szakemberek, a védekezés irányítói használhatják ki munkájuk végzése során.

Véleményem szerint a motiváció vizsgálatához meg kell különböztetnünk belső összetevőket, amelyek egyénenként eltérhetnek, a személy saját belső késztetéseiből adódnak. Ezek meghatározzák, hogy egy önkéntes mennyire motivált, mennyire szeretne segíteni, a feladatokban szerepet vállalni. Számolnunk kell ugyanakkor a másik oldal, a külső tényezők hatásával is, amelyek ezt az önkéntesi motivációt tovább erősíthetik, vagy rombolhatják. Ha katasztrófavédelmi szakemberként szeretnénk vizsgálni egy önkéntes motiváltságát, a személyre vonatkoztatott mindkét részt vizsgálnunk szükséges.

Ezt a feladatot nem lehet tömegben végezni. A katasztrófavédelmi műveletek szempontjából akkor lenne a motiválás a leghatékonyabb, ha minden 8-10 fő önkéntes részére lenne egy olyan vezető, aki a motiválás fontosságával tisztában van, és megfelelően használja azt. Minél nagyobb a vezetőre jutó csoport nagysága, és rövidebb az együtt töltött időtartam, annál jobban csökken a hatékonyság.

Az alábbi egyszerű táblázatok szemléltetik ezeket a tényezőket. Természetesen lehetnek kivételek, de az önkéntesek döntő hányadára napjainkban véleményem szerint lehet ez a mérvadó.

1. táblázat. A katasztrófavédelmi önkéntes motivációja – belső összetevők

(Készítette a szerző, 2016.)

A katasztrófavédelmi önkéntes motivációja		Belső összetevő
1.	Elsődleges összetevők	Alapvető létszükségletek biztosítottságának érzése
2.		Biztonság érzése
3.	Másodlagos összetevők	Közösségbe tartozás érzése
4.		Elnyitások szerzésének érzése
5.		Fejlesztés érzése
6.		Elismerés érzése
7.		Generációs belső motiváció
8.		Érzelem kialakulása

A táblázatomban nyolc tényezőt határoz meg, amelyek a személyek viselkedését, a belső késztetést, a segíteni akarás nem mérhető, de létező „nagyágát” hivatott összefoglalni. Az első két elsődleges összetevő megelőzi a többi, az 1-2. helyen történő számozás az általam felállított fontossági sorrendet is jelenti. Katasztrófavédelmi szempontból az önkéntes csak akkor vonható be katasztrófavédelmi feladatokba, ha ez a két összetevő kielégítése biztosított. Ha ez megvalósul, akkor már beszélhetünk a mértékrel a többi összetevő esetében. A 3-8. helyen szereplő másodlagos összetevők esetében a fontossági sorrend az egyén esetében a személyiségtől, habitustól függően jelentősen eltérhet.

A legfontosabb az egyén szempontjából, hogy az alapvető létszükségletei mindenkor biztosítottak legyenek. Ezek hiányában az önkéntes értelemszerően arra fog törekedni, hogy azokat megteremtse, és amíg ez nem valósul meg, csak a lehető legkritikusabb esetben, és kimondottan extrém veszélyeztetettség esetén fog önként tenni, és ilyenkor is első sorban nem az önkéntes munka fogja motiválni, hanem a veszélyeztetettség elhárítása lesz a célja.

A biztonság érzése a második legfontosabb összetevő. Az önkéntesek döntő hányada figyelmeztetve önmaga biztonságára, ezért a feladatok elvégzését csak úgy vállalja, ha saját maga testi épsége biztosított. Ha egy állandó, nagy valószínűséggel bekövetkező és jelentős kockázattal, életveszéllyel járó veszélyhelyzet alakul ki, akkor azt nem az önkénteseknek kell első sorban megoldaniuk. Sőt, tovább lépve nem is szabad kitérni ennek a hatásnak kitenni, hanem ilyenkor

a védekezés irányítóinak feladatává válik, hogy a kockázat helyszínén a feladat végzésére áttelepítsék, és a helyszínt azok vegyék át, akiknek ez a hivatásuk szerinti feladata.

Az elsődleges összetevőként folytatásaként a másodlagos összetevők azok, amelyek önkénteseknél szintén jelen vannak, azonban a fontosságuk sorrendje sokszor akár egyénenként is eltér. Vannak önkéntesek, akik esetében például a közösséghez tartozás fontosabb, mint a fejlődés lehetősége, és fordítva.

A harmadik, és már a másodlagos összetevők között szerepel a közösségbe tartozás érzése. Általánosan kijelenthető, hogy az ember társas lény, közösségben jobban érzi magát, és hatékonyabb is. Véleményem szerint ez a tény vitathatatlan. A csoport tagjainak kiemelkedő egyéni képességei minőségében jobb munkavégzést tesznek lehetővé, a gyengeségek pedig kevésbé érzékelhetők azáltal, hogy a tagok segítenek azok kezelésében. Az egyének esetében a kiemelkedő képességek ugyanígy megjelenhetnek, azonban nem minden ember rendelkezik mindenben kiemelkedő képességekkel, illetve a gyengeségek azonnal szembetűnnek, hiszen ilyenkor a közösség részéről történő javításra nincsen mód. A katasztrófavédelmi műveletek esetében az átlagosnál egységesebben, a cél érdekében a kisebb-nagyobb csoportok szinte azonnal létrejönnek.

A negyedik összetevő az elnyitások szerzésének lehetősége. Természetesen mindenkit motivál az, ha egy vállalkozással elnyithető juttatás juthat. Az elnyitások sok mindenben jelentkezhetnek, önkéntesek esetében akár jogszabály is tartalmazhatja. Ilyenek lehetnek például az adómentesség, valamilyen juttatás vagy például kedvezmények biztosítása. Ezek mindegyike hozzájárul az önkéntesek motivációjának növeléséhez.

A fejlődés érzése az ötödik összetevő. Minden egészséges emberben állandóan jelen van egy igény a fejlődésre. Az, hogy ez a fejlődés milyen formában teljesedik ki, egyénenként változó. Van, aki a házat-lakását-autóját fejleszti folyamatosan, mások a család biztonságát tartják szem előtt, és ennek érdekében tesznek a legtöbbet. Vannak, akiket az gazdasági fejlődés érdekel, szemben azokkal, akik a közösség vagy az általuk szervezett/vezetett csoport elbire jutását hirdetik. Az az egy biztos pont a motiváció szempontjából, hogy mindenkit motivál az, ha egy-egy dolog kapcsán fejlődik, elbire jut. A katasztrófavédelmi önkéntesek szempontjából a kiképzések, felkészítések, gyakorlatok, vagy a helyi veszélyeztetet hatások megismertetése, kezelési lehetőségek az, amelyek ezt a legjobban szolgálják. Ilyen esetekben, amennyiben az adott program kivitelezése során az önkéntes azt érzi, hogy az hasznos volt, vagy valamire jogosultságot szerzett (pl. ár- és belvízi védekezésre nemzeti minisztérium szerzése, vagy 40 órás tiszteletdíj alaptanfolyam – önkéntesek szempontjából a beavatkozások

alapja) akkor az motiválja. Ha szervezetlenséget, elavult ismereteket, esetleg szakmailag vagy el adásilag nem megfelelő kivitelezést tapasztal, annak motiváció romboló hatása lehet.

A hatodik, de egyben talán a legfontosabb az elismerés érzése. Az elismerésre mindenki vágyik valamilyen formában, és ez így van rendjén. Az önkéntes munka elismerése kiemelt feladata a védekezések irányítóinak, hiszen sokszor az önkéntesek nem kapnak többet néhány elismer szónál. A vezet k nem tehetik, hogy egy-egy védekezéssel eltöltött nap végén ne értékeljék és köszönjék meg mindenkinek a kiemelked teljesítményét, munkáját. Az elismerés megfelelő formában (pl. ünnepségen, rendezvényen) történ adása hihetetlen mértékben képes megnövelni egy önkéntes motivációját, egészen az érzelmi hatás kiváltásáig.

Az utolsó el tti a generációs bels összetev . Az eltér generációk eltér fontosságú értékrendet követnek, amely a motivációjukra is kihat. Vannak olyan generációk, akik például az ár- és belvizek elleni védekezést neveltetésükb l adódóan a mai napig kötelezettségüknek tekintik, ugyanakkor van olyan generáció is, aki ezt a feladatot nem is igazán érti, a veszély mértékével nincsen tisztában, a védekezési feladatot esetenként hobbiként és a haverokkal ritka jó id töltésként fogja fel.

Az utolsó összetev az adott feladatra vonatkoztatott érzelm kialakulása. Az érzelm, akár pozitív (pl. szeretet), akár negatív (pl. gy lölet) rendkívül er s motivációs tényez lehet. A kialakulása általában valamilyen katasztrófa-eseményhez köthet , például egy már átélt védekezés hatása, de el fordulhat a hivatás szeretetéb l, vagy a családi neveltetésb l, esetleg hozzátartozó elvesztéséb l adódó érzelm is. Érdemes az érzelmi hatásokra különösen odafigyelni, mert a helyes felismerésük rendkívül motiváló, a helytelen viszont rendkívül demotiváló lehet. Az érzelmeket általában az önkéntesek esetében nagyon könny észrevenni, sokszor el fordul hogy maga az érintett elmondja, hangoztatja.

Az önkéntesek katasztrófavédelmi motivációja szempontjából a bels tényez k mellett a küls hatásokat is vizsgálnunk kell, amelyek a korábbi összetev k hatásait er sítik vagy rombolják. Összefoglalását a következ táblázat szemlélteti.

2. táblázat. A katasztrófavédelmi önkéntes motivációja – küls hatások

(Készítette a szerz , 2016.)

A katasztrófavédelmi önkéntes motivációja		Küls hatások a motivációra
1.	Körülmények	Veszélyeztetettség (katasztrófa) típusa
2.		Id járás

3.		Katasztrófa kiterjedése
4.	Védekezés	Vezetés – irányítás
5.		Id tényezők
6.		Logisztikai biztosítás
7.		Kommunikáció

A külső hatások szempontjából elsősorban a körülményeket kell vizsgálnunk, hasonlóan a korábbi elemzési összetevőkhöz. Az 1-3. pontban felsorolt körülmények minden katasztrófára jellemzőek, a védekezéstől függetlenül és rendkívüli kihatással bírhatnak a katasztrófavédelmi önkéntesek belső motivációjára.

Elsőként a veszélyeztetettség (katasztrófa) típusa az, amely az önkéntesek motivációjára döntő kihatással bír. Amíg egy „ismert” katasztrófátípusról van szó, mint például az árvíz, addig jellemzően megnövekszik az önkéntesek részvételi kedve. Egy nukleáris káresemény bekövetkezésénél, ahol a „sugárzás”, mint egy misztikus, láthatatlan ellenfél van jelen, nagyságrendekkel kevesebb önkéntes jelentkezik, mint célszerűen számolni.

A második tényező az időjárás. Egy nyári időszaki katasztrófa esetén jóval nagyobb számban mozdulnak meg az önkéntesek, mint téli időszakban. Számos katasztrófavédelmi szakember tapasztalta, hogy szakadó eszben kevesebben maradnak otthon, mint vakító napsütésben.

A harmadik tényező a katasztrófa kiterjedése. Egy helyi szinten kezelhető katasztrófa nem vonz annyi önkéntest, mint az a káresemény, amely egy egész országot megmozgat.

A védekezés négy további összetevője az, amely a kapcsolatot megteremti a védekezés irányítói és az önkéntes kategóriák között.

A negyedik tényező, a vezetés - irányítás az, amely biztosítja, hogy a védekezés irányítói és az önkéntesek között a feladatok eloszlása, a feltételek biztosítása a megfelelő módon megvalósuljon. Az önkéntesek, de a lakosság részéről is elvárás, hogy ez rendszerben működjön. Amennyiben valami zavar keletkezik, kaotikus állapotok alakulnak ki egy-egy esemény kapcsán, akkor jellemzően a felelősségi körök elhatárolódása nem következik be, a feladatokat a felelősök nem értik, vagy nem tudják a megfelelő módon, időben elvégezni. Ez erősen demotiváló hatású lehet.

Az ötödik, az idő tényező az önkéntesek részéről három fő szempontból is fontos. Az első szempont a biztonságé (elegendő idő van-e a védekezési feladatok végrehajtásához), a második a mozgósításé (mennyi időre van szükség, hogy a helyszínre érkezzenek), a harmadik az időtartamé (meddig tudok maradni, és a védekezési feladatokból részt vállalni). Ha az önkéntes azt tapasztalja, hogy az idő tényező kedvező, akkor még motiváltabb lesz (főleg, ha segítenek neki – pl. katasztrófavédelem megszervezi a katasztrófa helyszínére történő tömeges odajutást ingyenesen), ellenkező esetben a hatás erősen rombolhatja a motiváltságot.

A hatodikként a logisztikai biztosítás megvalósulását kell figyelembe venni (pl. van-e elegendő és megfelelő mennyiségű és minőségű étel, ital, szállás, szállítás, védekezési eszközök), míg hetedikként a kommunikációs feladatok ellátását. Itt fontos szempont az önkéntesek megszólítása, a feladatok megfelelő csatornán történő megérttetése, valamint a média kezelése.

Természetesen mind a belső összetevőket, mind a külső hatásokat sokkal bővebben is lehetne elemezni, amelyet a későbbi kutatásaim során megteszek. Jelenlegi céloom alapok adása a katasztrófavédelmi önkéntesek motivációjának megértéséhez. Véleményem szerint a fenti csoportosítások összefoglalóan megadják, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a katasztrófavédelmi önkéntesekre hatással bírnak. Ezeket a védekezés irányítóinak, a katasztrófavédelmi szakembereknek ismerniük kell, ha az önkéntesekkel kerülnek kapcsolatba. Ezen ismeretek ugyanis nagymértékben hozzájárulhatnak az önkéntesek megértéséhez, az együttműködés során a kölcsönös előnyök és a fejlődés kialakításához.

AZ ÁR- ÉS BELVÍZI VÉDEKEZÉSEK KATASZTRÓFA-MOTIVÁCIÓS ELEMZÉSE

Az általános elemzés után következzen az ár- és belvízi védekezések a felállított motivációs rendszer szerinti elemzése. Az alábbi táblázat szerint összegezhethetjük a katasztrófátípust:

1. táblázat. Az ár- és belvízi védekezések motivációs rendszer elemzése kategória jellemzése.

(Készítette a szerző, 2016.)

A katasztrófavédelmi önkéntes motivációja	Belső és külső hatások	Ár- és belvíz
Elsődleges összetevők	Lét-szükségletek Biztonság	A korábban leírtak szerint, jellemzően az szerepel önkéntesként, akiknél ezek a feltételek biztosítottak. Ugyanakkor specialitásként a kárterületen nagy tömegben megjelenhetnek azok, akik veszélyeztetettek – közvetlenül, vagy család vagy hozzátartozó által közvetetten.
Másodlagos összetevők	Közösségbe tartozás lehetősége	Az ár- és belvízi védekezések szinte minden esetben nagy tömegeket mozgatnak meg. A védekezésbe vont személyek között szinte azonnal kialakulnak a csoportok, közösségek. Ezek egy cél érdekében jönnek létre, ezért a csoportba bejutás, beilleszkedés nagyon egyszerre és általában zökkenőmentesen történik. A közösség jellemzően nem hosszútávra szól, az egy-két naptól az egy-két hétig, ritkábban hónapig szokott tartani. Az otthoni problémák szerepe csökken, általában ilyenkor az önkéntesek között jó hangulat alakul ki, ezért sokan a védekezést kapcsolódásnak is tekintik, így a közösség összességében egyértelműen növeli a motivációs késztetést.
	Előnyök szerzésének lehetősége	Előnyként jelentkezhet a csoportba kerülés, a hosszútávú orientáció kialakulása, kapcsolatok építésének lehetősége, a későbbi közösségekbe tartozás megalapozása. Az ár- és belvízi védekezések során sok közszereplő, valamint a médiában történő megjelenés elérhető közelségbe kerül, amely vonzhatja az önkénteseket.
	Fejlesztés lehetősége	A katasztrófátípusra nem jellemző, hogy a védekezésben részt vevők részére jelentős fejlődési lehetőséget kínáljon. Az önkéntesek profitálhatnak a védekezés helyi veszélyforrásainak megismeréséből, valamint az ár- és belvízi védekezés technikáinak elsajátításából.
	Elismerés lehetősége	A védekezési feladatok elmúltával minden esetben jelentős számban kerül sor elismerések átadására, amely jelentős motivációs hatással bír.
	Generációs belső motiváció	A veterán (1925-1945), a baby-boom (1946-1964) és X (1965-1979) generáció együtt élt a katasztrófátípussal, sokat látott és számos tapasztalattal rendelkezhet. A közülük érkező önkéntesek a védekezést jellemzően kötelezettségnek fogják fel. Az Y (1980-1994), Z (1995-), generációnak az eltérő értékrend, a tapasztalatok hiánya és veszélyek reális bekövetkezésének lehetősége gondot okoz. Az (alfa: 2010 -) generáció pedig még túl fiatal a védekezéshez. Jelenleg a legaktívabb generáció a baby-boom és az X, ugyanakkor észre kell venni, hogy az idővel rehaladtával az aktív generációk aránya változik, amely a közeljövőben problémát jelenthet.
Érzelem kialakulása	A katasztrófátípusra nem jellemző, hogy az egyéneknél különösebb érzelmeket váltson ki. A katasztrófátípus közismert, rendszeresen ismétlődik,	

		a társadalom részér l alapvet elvárás a sikeres védekezés.
Körülmények	Veszélyeztetettség (katasztrófa) típusa	Az ár-és belvív az egyik legismertebb katasztrófa-típus. A periodikus ismételd jelleg, a sikeres védekezések megalapozták azt, hogy lakosság a katasztrófák közül talán ezt tekinti az egyik legkevésbé veszélyesnek. Emiatt sokkal könnyebben hajlandó részt venni a védekezési feladatokban, mint más, kevésbé ismert katasztrófák esetében.
	Id járás	Az ár- és belvizek legfontosabb jellemz je, hogy kialakulásuk leginkább az id járással hozható összefüggésbe. Az extrém mennyiség csapadék a vízgy jt területeken eredményezi az árvizek, villámárvizek, vagy a talaj telítettsége okán például a belvizek kialakulását. A védekezés szempontjából az id járás els sorban nehezít körülményként jelentkezheth (pl. téli id szak, vagy es ,vihar), ami jelent sen demotiváló hatású lehet.
	Katasztrófa kiterjedése	A katasztrófa kiterjedése szempontjából egy kisebb, helyi esemény kezelése sokkal kevesebb önkéntest szólít meg, mint egy országos védekezés. A médiában megjelen , a káreseményt és a veszélyeztetettséget részletesen bemutató, országosan is megjelen híradások jelent s pozitív motivációs hatást válthatnak ki.
Védekezés	Vezetés – irányítás	A védekezésben részt vev szervek vezetés és irányítási képessége dönt en meghatározza az önkéntesek motivációját. A legfontosabb feladat a védekezés feltételrendszerének biztosítása, a feladatok meghatározása, az er k és er források a lehet legoptimálisabban történ elosztása. Amennyiben a feladatának megfelel módon eleget tesz, akkor az fenntartja a motiváció kialakított szintjét. Ha erre bármilyen okból kifolyólag nem képes, akkor az er sen demotiváló hatású.
	Id tényez k	Az ár- és belvízi védekezés esetében az id tényez napokban, hetekben és legritkább esetben hónapokban mérhet (leginkább belvív esetében). A védekezésben részt vev k ezzel jellemz en tisztában vannak, saját részüket így tervezik.
	Logisztikai biztosítás	Az ár- és belvízi katasztrófák esetében f ként a felkészülési id nélküli (pl. villámárvív), vagy a nagyobb védekezések kezdetén szokott problémát jelenteni a logisztikai biztosítás. Ilyenkor, amennyiben az er és az eszközszükséglet nem találkozik (például ember van, homok van, de homokzsák nincs, és ezért megakad a munka), er sen demotiváló hatású lehet. A katasztrófavédelmi törvény végrehajtási rendelete ezért a veszélyeztetett településeken el írja az induló készletek szükségességét.
	Kommunikáció	A kommunikáció az árvízi védekezések szempontjából kiemelten fontos minden id szakban. Fontos az önkéntesek megszólításánál, a tényszer adatok közlésénél, az elvégzett feladatok továbbításánál. Terjedelme és bonyolultsága okán külön kutatást érdemelne.

AZ ÖNKÉNTESÉK KATEGÓRIÁINAK HATÉKONYSÁGI SZEMPONTRENDSZER SZERINTI ELEMZÉSE

A továbbiakban az önkéntesek kategóriáinak elemzése következik. A jelenleg meglévő önkéntes alapú kategóriákat a továbbiakban táblázatos formában, azonos szempontok szerint elemzem, majd javaslatokat fogalmazok meg a fejleszthetőségekre.

Az általam felállított hatékonysági szempontrendszer egyes elemei:

1. Tervezhetőség az alkalmazásra
2. Beavatkozások hatékonysága
3. Irányíthatóság
4. Támogathatóság
5. Eszközfelszereltség
6. Nyilvántartásba vétel lehetősége
7. Fejleszthetőség
8. Motiváció

Az egyes szempontokhoz három eltérő értéket (gyenge, közepes, erős) rendeltem, amely a jelenlegi önkéntes alapú kategóriák általam elkészített szempontok szerinti elemzését és indoklását tükrözi. Az értékek meghatározása szubjektív, de a valóságnak megfelelően hatékonyan bemutatja a különböző kategóriák jellemzőit. Könnyen érthetővé teszi az egyebekben rendkívül bonyolult rendszert, lehetővé teszi a kategóriák egymáshoz hasonlíthatóságát. A szempontok szerint rámutat például a kategória gyengeségére, a kutatható fejlesztési lehetőségekre.

A gyenge kategória a leginkább kutatandó, fejlesztendő területeket jelöli, a közepes kategória értelemszerűen a középszereket, tehát nem a legrosszabb és nem a leghatékonyabb változatot tükrözi. Az erős kategória jelzi, ha valamely szempont már kiforrott, hatékonyan működik. A táblázatos forma jobb áttekinthetősége érdekében az egyes értékekhez színek kódokat rendeltem:

1. Gyenge: citromsárga
2. Közepes: zöld
3. Erős: piros

AZ ÁLLAMPOLGÁROK (ÖNKÉNTESEN SEGÍTSÉGET NYÚJTÓK)

KATEGÓRIÁJA

Az állampolgár motivációja a korábbiakban kifejtettek szerint a családjának mentését l kezdve lehet akár a baráta, ismer sei ingatlanának, területének megvédése, vallási kérdés, az ország védelme, az összetartozás érzése, vagy akár a védekezés kihívásként történ megélése. Ez egyéneként eltérhet, más dolgokkal b vülhet, illetve a katasztrófavédelmi önkéntesi motiváció természetesen ezek eltér mérték kombinációjából is állhat. A védekezés minden szintjén és szervezetében dolgozó vezet knek kötelességük felismerni, és a már meglév motivációra ráer síteni azzal, hogy érdemes célt t znek ki, majd egyértelm utasításokkal szólítják meg, vezetik az önkénteseket. A korábban tett definíció alapján fontos kijelentés, hogy a személy által fontosnak tartott értékek körét b víteni lehet, amennyiben meg tudjuk gy zni az újabb feladatok szükségességér l. A felesleges, értelmetlen feladatok kiadásától tartózkodni kell, hiszen az demotiváló hatású lehet, ennek az ellenkez jét váltja ki.

A védekezés irányítóinak nehéz ezt a feladatot megvalósítani, hiszen az állampolgárok egy védekezés során jellemz en a tömeget képviselik, az ár és belvízi védekezések során munkájukra els sorban a tömegmunka elvégzéséhez van szükség (homokzsák töltés, nyúlgát építés, stb...). Ugyanakkor azt semmi sem tiltja, hogy a tömegmunkára jelentkez ket, f leg, ha többen, de önálló csoportban érkeznek, esetleg vezet vel rendelkeznek, akkor ket önkéntes közösségként kezeljük. Erre számtalan példa van, például amikor a bajba jutottak megsegítésére több település összefog, és a saját önkénteseit csoportosan, vezet vel küldi a védekezés helyszínére. (pl. Bába település önkéntesei 20 f vel, vezet jük a polgármester.) Ilyenkor a közösség egyben tartása, a csoport részére történ feladatkiosztás sokkal nagyobb hatékonyságot eredményez, mint a megbontás.

Fontos tény, hogy bár az állampolgárok tömegesen érkeznek egy-egy védekezés helyszínére, de az egyén szintjén, mind a képzettségek, végzettségek, képességek, társadalmi pozíció, ismertség terén nagyon nagy a szórás. A lehet ségek függvényében, de fel kell ismerni és ki kell emelni az embereket vezetni képes és motivált állampolgárokat, és csoportot kell alájuk rendelni. Ezáltal a tömeg sokkal irányíthatóbbá, kezelhet bbé válik, hiszen a kijelölt vezet n keresztül jóval egyszer bb a feladatok kiosztása, a kontroll megvalósítása. Hasonló a helyzet a képzettségek kérdésével. A védekezés során felmerülhetnek feladatok, amelyek olyan speciális szakértelmet igényelnek, amellyel a védekezés irányítói nem rendelkeznek a helyszínen. Ilyenkor az önkéntesek között található szakember gyorsan képes lehet

megválaszolni egy kérdést, vagy megoldani a problémát. Kulcskérdés lehet az önkéntesek társadalmi pozíciójának kérdése. A védekezési munkákba rendszeresen bekapcsolódnak politikusok vagy ismert emberek, közszereplők. Az általuk közvetített viselkedési formák rendkívül nagy kihatással van a környezetükben dolgozóakra. Célszerűket is bevonni a csoportok vezetésébe, ugyanakkor fokozott figyelemmel, segítésszándékkal kell kísérni tevékenységüket. A média a közszereplőket, ismert személyeket, politikusokat kiemeli, és a róluk megjelenő pozitív tartalmú híradások további önkénteseket jelenthetnek a védekezésnek, ugyanakkor egy negatív hír a védekezés irányításáról (pl. nincs elegendő ellátás, nincs megfelelő pihenési lehetőség, degradáló, fellengzős utasítások kiadása, stb.) közbotrányt is okozhat.

Az önkéntesek megszólításánál, a katasztrófavédelmi önkéntesi motiváció megteremtésénél, fenntartásánál és megerősítésénél is kiemelten fontos szerepet kap a megfelelő kommunikáció. Az eltérő iskolázottsági szinttel, egyéni képességekkel rendelkező személyek megszólítása, a feladatok tolmácsolása általában akkor a leghatékonyabb, ha az egy általuk is ismert, elfogadott, hiteles vezetőn keresztül történik.

A generációkra vonatkozó tudományos kutatások bizonyították, hogy a veterán, baby-boomer, X, Y, Z tagok jellemző tulajdonságai és értékrendjükben az élet különböző területein a fontosságok eltérnek. [11] A védekezés irányítói, különösen a katasztrófavédelmi szakemberek részéről a generációk és jellemzőik ismerete megkönnyítheti az önkéntesként motiválásukat. Az önkéntesek kategóriái és a védekezés irányítói közötti, valamint az eltérő generációk megszólításához szükséges hatékony kommunikáció és motiváció megteremtése véleményem szerint jelenleg nem valósul meg, indokolt a tudományos eszközökkel történő kutatás, majd az elért eredmények képzéseken történő átadása a szakemberek számára.

Az ár- és belvízi védekezések során minden önkéntes képes segíteni a feladatok megvalósítását, ugyanakkor az egyének sokasága adja tehát azt az önkéntes közösséget, amelyből az állampolgárok (önkéntesen segítséget nyújtók) kategórián felül a többi önkéntes kategória létrejön. Katasztrófavédelmi szempontból fontosnak tartom a polgári védelmi szakterületen dolgozó kollégák az önkéntesek részére nyújtott tanácsadói, csoportszervezési, felkészítési munkáját, valamint a katasztrófavédelmi rendszerbe történő bevonás, a hatékony, kölcsönös elnyökön alapuló együttműködés kialakítására tett erőfeszítéseiket.

A fejlődés, a hatékonyság növelésének kérdése tehát minden szereplőt érint. Az állampolgár azzal tud leginkább fejlődni, ha keresi a lehetőséget, és már a megelőzési időszakban is kapcsolatot tart a katasztrófavédelmi szervezettel, a felkészítések, gyakorlatok aktív részesevé

válí. Érdekességnek megjegyezném, hogy egyes országok esetében a lakosság felkészítését törvényben rögzített módon civil szervezet végzi, az nem állami szervezet feladata. [12: 70]

Gondolatmenetemet folytatva, az ár és belvizek elleni védekezések megvalósítása, főleg azokon a helyszíneken, ahol a káresemény akár órák leforgása alatt is bekövetkezhet, egyre nehezebbé válik. Hasonló a helyzet, amikor a katasztrófa erősségét és kiterjedését tekintve olyan hatalmas méretet ölt, amely elfordulása akár száz években mérhető.



3. kép. A 2013-as árvíz - áradás Budapesten. [13]

Ilyen eseményként tekintünk például a 2013-as történelmi Dunai árvízre. Egyre fontosabb tehát, hogy a védekezésbe vonható önkénteseink számát növeljük, valamint a már meglévő önkénteseket a lehető leghatékonyabb formában alkalmazzuk. Ez nagymértékben megnöveli a védekezés sikerének esélyét.

2. táblázat. Az ár- és belvízi védekezésekbe bevonható állampolgár (önkéntesen segítséget nyújtó) kategória jellemzése.

(Készítette a szerző, 2016.)

Állampolgár (önkéntesen segítséget nyújtó) kategória jellemzése		
Tervezhetőség az alkalmazásra	Gyenge	Az állampolgárok egyéni döntéseket hoznak a részvételről, állandó kötelezettségük nincsen. Szinte lehetetlen velük biztosan számolni egy védekezés helyszínén.
Beavatkozások hatékonysága	Gyenge	Általánosan elmondható, hogy képzetlenül érkeznek a védekezések helyszínére. Felkészítésük katasztrófavédelmi szakembert vesz igénybe, amelyet akár óránként, naponta ismételni szükséges (érkezések függvényében).
Irányíthatóság	Gyenge	Az állampolgárok saját magukat irányítják. Mindenképpen szükséges csoportok kialakítása, vezető kijelölése a tömegmunka elvégzéséhez. Ugyanakkor sok esetben a megfelelő kompetenciákkal rendelkező, vezetésre alkalmas személyek kiválasztása nehéz, az ilyen vezetői részére a csoporttal kapcsolatos felelősség nem decentralizálható, a védekezést irányítóké marad.
Támogathatóság	Gyenge	Önálló, egyéni támo gathatóság lehetősége eszközzel, pénzzel nem adott, és nincs is értelme.

Eszközfelszereltség	Gyenge	Az egyéni önkéntesek döntő hányada a védekezéshez használható önálló eszközökkel nem rendelkezik.
Nyilvántartásba vétel lehetősége	Gyenge	Az állampolgárok általában a védekezés helyszínén jelentkeznek és regisztrálnak, ami megnehezíti az egyéni képességek figyelembe vételét. Ritkán, de megvalósul elzetes, esetleg elektronikus regisztráció, de a részvétel ilyenkor is kérdéses.
Fejleszthetőség	Erős	Minden további kategória bázisát adja. A megfelelő motiváció megteremtése esetén a többi kategóriába tovább irányítható. Minden területen a lehető legkisebb befektetés is megtérül a későbbi önkéntes munkák által.
Motiváció	Gyenge	A motiváció szempontjából az egyedüli erősség az elsődleges belső összetevők megléte, hiszen ezek biztosítottasága nélkül az állampolgár nem válna önkéntessé. Ami a gyengésséget okozza, hogy az állampolgárok egyének, nincsen „általánosan” használható, mindenkire ugyanolyan hatást gyakorló lehetőségek az önkéntesi motiváció növelésére, ezért az illetékes vezetők személyenként vizsgálnia kell a korábban felvázolt belső összetevőket és külső hatásokat, ha hatékonyan akar motiválni.
Javaslat		Javasolt az önkéntesnek jelentkezett állampolgárok részére az állandó kapcsolattartás megvalósítása legalább elektronikus rendszereken keresztül. Pl. Állampolgárok részére regisztrálható katasztrófavédelmi weboldal létrehozása, amelyen a generációk, önkéntesi kategóriák figyelembe vételével megvalósulhat a magas szintű tájékoztatás, a katasztrófavédelmi feladatok közelebb hozása. (Természetesen a megfelelő szintű adatvédelmi szabályok betartásával.) [14] Így a különböző életkori sajátosságoknak megfelelően önmaguk és a család bekapcsolása a katasztrófavédelmi programokba (katasztrófavédelmi ifjúsági versenyen részvétel, közösségi szolgálat, jelentkezés önkéntes t zoltónak, stb.) megvalósulhat. A lakosság felkészítését végző feladatrendszeren túl, fontossá válik a közeljövőben egy új, önkéntes – felkészítési rendszer megteremtése is. [15: 28]

A POLGÁRI VÉDELMI SZERVEZETEK RÉSZVÉTELE

A polgári védelmi szervezetek önkéntes és köteles szervezetek lehetnek, amelyeket alkalmassá kell tenni arra, hogy akár kiemelkedő katasztrófák elleni védekezések során is hatékonyak legyenek. [16: 19]

A polgári védelmi szervezet fogalmát a katasztrófavédelmi törvény rögzíti. A köteles szervezetek a veszélyeztetettség mértékének megfelelő létszámú megléte törvényi előírás, ugyanakkor önkéntesekkel is kiváltható. A kötelessé válás, a kijelölés a meghatározott szervezetbe elsősorban a képzettség, végzettség alapján, de hatósági aktsussal történik, az elsődleges hatósági jogkör gyakorlója a polgármester. A félreértések elkerülése miatt megjegyzem, hogy attól, hogy köteles, ez nem sorkatonai szolgálatot jelent, és nem is ilyen jellegű célokat szolgál.

Aki azon állampolgárok közé tartozik, aki az elvekkel egyetért és önként vállalja a polgári védelmi szolgálatot, el nyökhöz jut, amely motiválhat is. Hiszen a kiképzések, gyakorlati foglalkozások id tartama alatt megismeri környezetében a helyi veszélyeztet hatásokat, a védekezés lehet ségeit, valamint olyan ismer sökre, közösségre tesz szert, akik hasonlóképpen gondolkodnak. A felkészítések, gyakorlatok során lehet ség lenne életkortól és generációtól (hiszen a polgári védelmi szervezetbe osztott személyek között jelent s számban minden generáció képviselteti magát) függetlenül beszélni többek között a klímaváltozás hatásairól, a megelőzés és a védekezés lehet ségeir l (ha ismert, akkor akár a helyi szint várható eseményeket bemutatva), ezáltal a környezettudatos életvitelt oktatta a lakosság részére. [17] A magyar lakosság jelent s részét érdekli, a fiatalok új generációja pedig már értékként tekinti ezeket a célokat, így az oktatás egyben motiválja is ket. A szervezetek egyik fontos feladata az ár- és belvizek elleni védekezés feladataiban való részvétel, amelyet szakmai felkészítés és gyakorlat, kiképzés el z meg.

Továbbá motivációt jelenthet, hogy a katasztrófavédelmi törvény alapján a köteles szervezetbe osztott személy mentesíthet részben vagy teljesen a helyi adó megfizetése alól. [9] Az alkalmazásukra pedig csak akkor kerülhet sor, ha a veszély elhárítására rendelt szervek er forrásai nem elegend ek. [18]

3. táblázat. Az ár- és belvízi védekezésekbe bevonható polgári védelmi szervezetek kategória jellemzése.

(Készítette a szerz , 2016.)

Polgári védelmi szervezetek önkéntesi kategória jellemz i		
Tervezhet ség az alkalmazásra	Er s	A tervezés jogszabályi kötelezettségen alapul.
Beavatkozások hatékonysága	Er s	A felkészítések, kiképzések, gyakorlatok jogszabályi kötelezettségen alapulnak, ezáltal a szervezetek felkészítettek, a feladatukat ismerik, és hatékonyan képesek azt elvégezni.
Irányíthatóság	Er s	A szervezetek önálló struktúrával rendelkeznek. A vezet i állomány megfelel kiválasztása el re megtörténhet, a csoport tevékenysége a felkészülések során vizsgálható. A csoportban betöltött szerepek adottak, az önkéntesek a megfelel képességek, szakértelmek birtokában a megfelel helyre kerülnek. A csoport könnyen, hatékonyan irányítható.
Támogathatóság	Közepes	A támogatás lehet sége akár önkormányzati, akár állami formában jogszabályi alapon adott, ugyanakkor ez szervezetenként eltér mértékben valósul meg. Egységes, állandó támogatás minden szervezet részére nem valósul meg.
Eszközfelszereltség	Közepes	A polgári védelmi szervezetek jogszabályi el írás alapján rendelkeznek a védekezés során felhasználható eszközökkel, ugyanakkor ez az egyes polgári védelmi szervezeteknél jelenleg eltér min ségben valósul meg.
Nyilvántartásba vétel	Er s	A polgári védelmi szervezetek nyilvántartása jogszabályi

lehet sége		kötelezettségen alapul. Jelenleg a polgármesteri hivatalokban, a katasztrófavédelmi szervezetben a Helios polgári védelmi adatnyilvántartó rendszeren keresztül valósul meg.
Fejleszthet ség	Közepes	A polgári védelmi szervezetek számos felkészítésen, kiképzésen, gyakorlaton, éles bevetésekben vesznek részt. A fejlesztésük az egyre több képességük megteremtése miatt általában technika és eszközigényes, jelentős támogatási forrásokat kell hozzá megteremteni, amely kivitelezését nehéz megvalósítani.
Motiváció	Közepes	Az önkéntes polgári védelmi szervezetbe tartozó személyek részéről a motiváció a feladatok elvégzésére megvan. A vezetők felelőssége abban áll, hogy a szervezetben belül az egyének kiemelkedő képességeit felismerjék, azokat a csoport és a feladatok érdekében felhasználják. Egyetlen „gyenge” pont van a katasztrófavédelmi szervezet szempontjából – a bevonás és alkalmazás időszakos és nem folyamatos.
Javaslat:		Költségvetésben szabályozott, csak a szervezetek támogatására használható (veszélyeztetettségnek megfelelő eszközrendszer és gyakorlatok költségének biztosítása, valamint a valós alkalmazás vis maiorban történő 100%-os megtérítése) települési normatíva biztosításával

A szervezetek lehetnek központi, területi, települési és munkahelyi szervezetek, ment csoportokként központi, területi, járási, települési és munkahelyi ment csoportok. Feladatuk, hogy az elsődlegesen beavatkozó állomány munkáját segítsék, valamint szükség esetén a védekezés érdekében az erő, eszközök létszámtöbbszörözését megvalósítsák.

A polgári védelmi szervezetek működését jogszabályok, szakmai iránymutatások határozzák meg. Az eltérő lehetőségek miatt nehéz összefoglalóan, összességében tekinteni rájuk, ugyanakkor a részletes, egyedi elemzésük szinte lehetetlen annak hosszúsága miatt.

A polgári védelmi szervezetek szükség esetén hatékonyan képesek segíteni az ár- és belvízi védekezési feladatok megvalósítását, amelyre a jogszabályi háttér jelent garanciát.

ÖNKÉNTES CIVIL SZERVEZETEK RÉSZVÉTELE

A katasztrófavédelmi törvény civil szervezetek szempontjából megkülönbözteti az önkéntesen közreműködő karitatív és társadalmi szervezeteket. Ezen civil szervezetekről elmondható, hogy jogi személyiséggel rendelkeznek, meghatározott célok érdekében hozták létre, és általában nem fő, hanem „melléktevékenységük” a katasztrófavédelmi feladatokban történő részvétel. A szervezettségük, taglétszámuk, összeszokottságuk alapján az egyik legjobb, leghatékonyabb segítséget, közreműködést lehetnek a védekezéseknek.

Az önkéntesen közreműködő karitatív szervezet

A karitatív szervezetekről elmondható, hogy az alaprendeltetés feladataik elvégzése mellett rendszeresen részt vesznek a katasztrófák elleni védekezés feladataiban. Akkor a leghatékonyabb a tevékenységük, ha a védekezés megkezdését megelőzően előre jelzik, hogy be kívánnak kapcsolódni a katasztrófavédelmi tevékenységbe, és már a gyakorlatokon, felkészítéseken is részt vesznek, állandó jó kapcsolat alakul ki a katasztrófavédelmi szervezettel. Ilyenkor van rá mód és lehetőség, hogy a védekezést irányító szervezet motiváljon, békeidőszakban megismerje képességeiket, eszközeiket, tagjaikat, erőforrásaikat, lehetőségeiket, és az azokhoz mért feladatra rendelje őket.

Ez nagymértékben segíti a védekezés tervezését is, hiszen a megelőző kiválasztással, együttműködési megállapodás kötésével a jogok és kötelezettségek is egyértelműen tisztázhatóak. A jogi személyiség révén a szervezetek az elmúlt néhány évben sokféle pályázatra jelentkezhettek, jelentős összegeket nyerve a technikai eszközök fejlesztéséhez. Amíg az elmúlt néhány országos ár- és belvízi védekezés során a karitatív szervezetek inkább a logisztikai, egészségügyi, pszichológiai, étkeztetési, adomány elosztási feladatokra lettek felkérve, addig napjainkra bizonyos karitatív szervezetek önrészeikben technikai eszközökkel is felszerelt, önálló árvízi és belvízi védekezésre is alkalmas önkéntes csoportokat szerveztek. Indokolttá válik velük a kapcsolatfelvétel, együttműködési megállapodás alapján a technikai eszközök nyilvántartásba vétele, a védekezések során történő felhasználása.

Az önkéntesen közreműködő társadalmi szervezet

A karitatív szervezethez hasonlóan alaprendeltetés feladatokkal rendelkezik, jogi személyiséggel bír. Az elsőként kell kiemelni azokat a szervezeteket, akik rendszeresen a biztonsággal foglalkoznak és ott fejtik ki tevékenységüket.

A tűzvédelmi feladatok mind hatékonyabb ellátását a településeken sok helyen segítik önkéntes önkéntes tűzoltó egyesületek. Kapcsolatban állnak a katasztrófavédelmi szervezettel, az esetek elsőprényadában együttműködési megállapodással rendelkeznek, a tűzvédelmi feladatok ellátása mellett talán a leghatékonyabb civil szervezetként, rendszeresen beavatkozóként részt vesznek az ár- és belvízi védekezések feladatainak elvégzésében. Az együttműködési megállapodások megkötésével működésükhöz a katasztrófavédelemtől rendszeres pénzbeli és eszköztámogatást kapnak, valamint évente több száz millió forint értékű pályázatokon vehetnek részt. Civil szervezetükből adódóan egyéb pályázati lehetőségeik is vannak. Sok esetben a mentőszervezetek bázisául is szolgálnak.

Egy nagyon fontos, biztonsággal foglalkozó szervezet a polgár rség. A polgár r szervezetek els sorban a közbiztonság megvalósítása és fokozása céljából a rend rséggel közösen végzik tevékenységüket, ugyanakkor védelmi helyzetben szervezeten és rendkívül hatékonyan közrem ködnek a katasztrófavédelmi feladatok ellátásában.

Az önkéntesen közrem köd társadalmi szervezetek kategóriájába tartoznak azok a szervezetek, akik speciális, különleges szakfeladatok végzésével támogatják a katasztrófavédelmi tevékenységet. Ilyenek a különböző egészségügyi, állatvéd , búvár, barlangi ment , ment kutyás, alpin technikával felszerelt csoportok, akik tevékenysége nemcsak védelmi helyzetben, hanem a mindennapok káreseményei során is sok esetben nélkülözhetetlen. Velük, mint potenciális segít szervezet, a felkészülés id szakában egyértelm en szükséges a kapcsolatfelvétel, az eszközeik nyilvántartásba vétele, a feladatok tervezése és kiosztása a civil szervezetek és a katasztrófavédelmi szervezetrendszer között, hiszen ez nagymértékben megkönnyíti a védekezési feladatok megvalósítását. Fontos kitétel, hogy a ment szervezetek költségei elszámolhatóak, amennyiben a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi szerve által történt értesítés alapján alkalmazzák ket. [19]

A hazai kutató-ment szervezetek tevékenységét részletesen több más szerz mellett Kiss Béla, Muhoray Árpád m vükben feldolgozzák, amelyet ismeretszerzéseként és cikkem kib vitéseként javaslok. [20]

4. táblázat. Az ár- és belvízi védekezésekbe bevonható önkéntes civil szervezet kategória jellemzése.
(Készítette a szerz , 2016.)

Az önkéntes civil szervezet kategória jellemz i		
Tervezhet ség az alkalmazásra	Közepes	Amennyiben a kapcsolat a katasztrófavédelmi szervezettel megvan, akkor a tervezett feladatok el re, akár együttm ködési megállapodásban is rögzíthet ek. Amennyiben nincs, akkor a tervezhet ség az állampolgári csoportokéval egyenérték .
Beavatkozások hatékonysága	Közepes	Amennyiben a kapcsolat a katasztrófavédelmi szervezettel megvan, akkor a hatékonyság a kiosztott feladatok tekintetében a lehet legjobb, leger sebb a megel z felkészítések, gyakorlatok után. Ilyenkor minden feladat ismert, begyakorolható. Sok esetben azonban a kapcsolat hiányában az állampolgári csoportokéhoz hasonló, a feladatok végrehajtásához katasztrófavédelmi szakember bevonása szükséges.
Irányíthatóság	Er s	A szervezetek önálló struktúrával rendelkeznek. A vezet i állomány megfelel kiválasztása el re megtörténhet, a csoport tevékenysége a felkészülések során vizsgálható. A csoportban betöltött szerepek adottak, az önkéntesek a megfelel képességek, szakértelmek birtokában a megfelel helyre kerülnek. A csoport könnyen, hatékonyan irányítható.

Támogathatóság	Közepes	Jogi személyként önálló bevételi forrásokkal rendelkezik, amelyet kiegészítenek a különböző pályázatok. Általánosságként elmondható, hogy a célzott, katasztrófavédelmi feladatokkal kapcsolatos pályázatok ritkán jelennek meg részükre. A támogatási rendszerben két kivétel van, az önkéntes tüntető egyesületek és a mentő csoportok részére a BM OKF több száz millió forintnyi támogatást ír ki és folyósít évente.
Eszközfelszereltség	Közepes	Jogi személyként saját technikai eszközökkel rendelkezik, amelyek általában nem a védekezés céleszközei, ugyanakkor azok védekezési célokra felhasználhatóak.
Nyilvántartásba vétel lehetősége	Erős	Saját szervezete vonatkozásában önálló, naprakész nyilvántartást vezet. Együttműködési megállapodás alapján a védekezéshez igénybe vehet eszközök nyilvántartása a Helios polgári védelmi adatnyilvántartó rendszerben megvalósulhat.
Fejlesztés	Közepes	Amennyiben a katasztrófavédelmi szervezettel együttműködési megállapodással rendelkezik, akkor a folyamatos kapcsolat, a felkészítések, gyakorlatok, pályázatok révén folyamatosan fejlődik. Amennyiben nincsen együttműködési megállapodás, rögzített viszonyok, akkor a felkészülési feladatokat, gyakorlatokat saját részre önállóan szervezi meg, így nem abban a rendszerkörnyezetben készül, mint amiben dolgozni fog.
Motiváció	Erős	Az önkéntes civil szervezetek egyik legfontosabb jellemzője a megfelelő mértékű motiváció megléte a feladatok elvégzésére. A katasztrófavédelmi feladatok végzése iránti motivációjuk növelhető elsősorban a védekezések során részükre a megfelelő feladatok kiosztásával, fejlődési lehetőségek támogatásával valamint elismerések adásával.
Javaslat:		Az önkéntes civil szervezetek akkor hatékonyak, ha a kapcsolat a katasztrófavédelemmel már a megkezdés időszakájában fennáll, jó szintű, és a két fél hatékonyan képes egymást támogatni egymás feladatainak elvégzésében. Javasolom az önkéntes civil szervezetek mind szélesebb körű tervezett bevonását a védelmi feladatokba, majd eszközeiknek, erőforrásainak felvitelét a HELIOS polgári védelmi adatnyilvántartó rendszerbe.

A feladatok végrehajtásánál teljesen egyértelmű, hogy egyetlen önkéntes, vagy önkéntes szervezet sem hátráltathatja felkészületlenségével a védekezési feladatokat, vagy szorulhat mentésre, ezáltal többletfeladatot generálva a védekezés irányítójának. [21: 48] Sajnos, a védekezések során előfordul, főleg a civil szervezetek esetében, hogy bizonyos személyek, szervezetek magukat a védekezés irányítóinak tüntetik fel, holott erre semmiféle felhatalmazással nem rendelkeznek. A helyzetet súlyosbítja, hogy sok esetben a hivatásos szervek egyenruháját viselik (pl. egyedül a rendfokozatuk színe, logója más), vagy ahhoz hasonló öltözetben jelennek meg, és így a lakosság túlnyomórészt vár iránymutatást. Ezen személyek nem a védekezés résztvevői, hanem hátráltatói, akik nem is a védelmi rendszerben tevékenykednek, így valós segítség, iránymutatás nem várható tőlük. Egy általuk kiadott helytelen utasítás másokat is veszélybe sorolhat, ezért a hivatásos erők fontos feladata ezen „partizánok” védekezésből történő kiiktatása vagy lehetőség esetén a védelmi rendszerbe szervezése.

A GAZDÁLKODÓ SZERVEZETEK ÖNKÉNTESEINEK RÉSZVÉTELE

A védekezések során mindig is nagy szerepet kaptak a gazdálkodó szervezetek, hiszen más kategória nem rendelkezik hasonló méretű forrás-lehetőségekkel, technikai eszközparkkal.

5. táblázat. Az ár- és belvízi védekezésekbe bevonható gazdálkodó szervezet önkéntesei kategória jellemzése.

(Készítette a szerző, 2016.)

A gazdálkodó szervezet önkéntesei		
Tervezhetőség az alkalmazásra	Közepes	Amennyiben a kapcsolat a katasztrófavédelmi szervezettel megvan, akkor a tervezett feladatok elre, akár együttműködési megállapodásban is rögzíthetők. Amennyiben nincs, akkor a tervezhetőség az állampolgári csoportokéval egyenértékű.
Beavatkozások hatékonysága	Erős	Az összes kategória közül a legnagyobb technikai eszközpark áll a gazdálkodó szervezetek rendelkezésére. Amennyiben a kapcsolat a katasztrófavédelmi szervezettel megvan, akkor a hatékonyság a kiosztott feladatok tekintetében a lehető legjobb, legerősebb a megvalósított felkészítések, gyakorlatok után. Ilyenkor minden feladat ismert, begyakorolható. Sok esetben azonban a kapcsolat hiányában az állampolgári csoportokéhoz hasonló, a feladatok végzéséhez szükséges állandóan katasztrófavédelmi szakember jelenléte.
Irányíthatóság	Erős	A szervezetek önálló struktúrával rendelkeznek. A vezetői állomány megfelel kiválasztása elre megtörténhet, a csoport tevékenysége a felkészülések során vizsgálható. A csoportban betöltött szerepek adottak, az önkéntesek a megfelelő képességek, szakértelmek birtokában a megfelelő helyre kerülnek. A csoport könnyen, hatékonyan irányítható.
Támogathatóság	Közepes	Gazdasági szervezatként piaci alapú önálló bevételi forrásokkal rendelkeznek, profitorientáltak. A katasztrófa elleni védekezés során a profitorientáció hátránnyá jelentkezik, illetve a gazdálkodó szervezet számára kiírt, a védelmi tevékenységgel kapcsolatos pályázatok nincsenek.
Eszközfelszereltség	Erős	Gazdasági szervezatként saját technikai eszközökkel rendelkeznek, amelyek általában nem a védekezés cél eszközei, ugyanakkor azok védekezési célokra felhasználhatók. Bizonyos gazdálkodó szervezetek, például a közszolgáltatók elre készülnek katasztrófa helyzetekre, saját feladataik rendkívüli körülmények közötti elvégzéséhez speciális eszközökkel rendelkezhetnek.
Nyilvántartásba vétel lehetősége	Erős	Saját szervezete vonatkozásában önálló, naprakész nyilvántartást vezet. Együttműködési megállapodás alapján a védekezéshez igénybe vehet eszközök nyilvántartása a Helios polgári védelmi adatnyilvántartó rendszerben megvalósulhat.
Fejleszthetőség	Gyenge	A katasztrófavédelmi szervezet gazdálkodó szervezet fejlesztését eszközök vonatkozásában nem, hanem a személyi állomány felkészítése, kiképzése, a gyakorlatok révén tudja megvalósítani.
Motiváció	Közepes	Az önkéntesség révén már jelentős motivációval rendelkezik. A katasztrófavédelmi feladatok elvégzése során akkor a legmotiváltabb, ha a rendelkezésre álló technikai eszközeivel hatékonyan képes a feladatait végezni, és ezt elismerik neki (feltétlenül a speciális szakértelmet, a különleges technikai eszközök kezelését). Nem a katasztrófavédelmi feladatoktól várja a gazdasági társaság fejlődését.

Javaslat:	A gazdálkodó szervezetek akkor hatékonyak, ha a kapcsolat a katasztrófavédelemmel már a megelőzés időszakában fennáll, jó szintű. Javasolom a gazdálkodó szervezetek önkénteseit a HELIOS polgári védelmi adatnyilvántartó rendszerben eszközeikkel együtt nyilvántartásba venni, a katasztrófavédelmi célú gyakorlatokba bevonni.
-----------	--

A gazdálkodó szervezetek a védekezési munkákat vagy önkéntes alapon segítik, vagy a térségben meglévő jelenlétük, kapacitásaik kihasználása érdekében veszik igénybe az állami szervezetek.

Napjaink védekezései során ugyanakkor egyre inkább jellemző, hogy a gazdálkodó szervezetek önkéntesei önkéntesek közösségeként, vagy a szervezet által felajánlott technikai eszközök kezelőiként vesznek részt a feladatok elvégzésében. Természetesen a hatékonyságot itt is az segíti elő, amennyiben a megelőzés felkészülés időszakában a katasztrófavédelmi szervezettel történő kapcsolatfelvétel, a rendelkezésre állás bejelentése megtörténik. Ilyen esetekben akár polgári védelmi szervezetbe beosztottként működve, vagy együttműködési megállapodás alapján, de jogilag is rendezett formában történhet a feladatrendszer szabályozása.

NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESÉK RÉSZVÉTELE

Az ár és belvízi védekezések során előfordulhat, hogy nemzetközi önkéntesek is jelentkeznek. Ennek leginkább két formája ismert, a nemzetközi megfigyelők, és a nemzetközi beavatkozók. A megjelenésük nemzetközi szabályozáshoz, leginkább a kormányzat, a fogadó ország beleegyezéséhez kötött. A fogadó ország köteles szavatolni a biztonságukat, bekapcsolja őket a védekezési folyamatokba, és szükség szerint a mindenoldalú támogatásukat megvalósítja. Magyarország részéről a Kormány az, aki rendelkezik például a Befogadó Nemzeti Támogatás feladatainak megvalósításáról, amely során nemzetközi erőket tervezett befogadását végezzük. [22: 47] A katasztrófavédelmi törvény szerint veszélyhelyzetben az önkéntes mentő szervezetek, így a nemzetközi önkéntesek védekezésbe történő bevonását is a hivatásos katasztrófavédelmi szerv központi szervezete rendeli el. [9]

A nemzetközi segítség kérése a katasztrófavédelmi törvény szabályainak megfelelően történik. [9] A segítséget felajánló országok, nemzetközi szervezetek ilyenkor többnyire saját, nemzetközi segítségnyújtásra is igénybe vehető csapataikat, vagy professzionális önkéntes szervezeteket, személyeket küldenek. Minden országnak, nemzetközi szervezetnek

saját kiválasztási rendszere van, amelyen keresztül a katasztrófavédelmi szervezeteket, küldhet személyeket sz ri, és ezekben az esetekben a küldöttek a küld t képviselik. Éppen ezért nagyon fontos, hogy a nemzetközi szinten mozgók hitelesek, szakmailag felkészültek legyenek, megbízható eszközökkel rendelkezzenek, hiszen a nemzetközi közösség fog kés bb véleményt mondani a munkájukról.

A nemzetközi megfigyel k

A nemzetközi katasztrófavédelmi tevékenységgel kapcsolatosan ajánlom Schweickhardt Gotthilf tudományos munkáját, amelyben a hazai részvételt kifejti. [23]

A nemzetközi megfigyel k leginkább az EU, ENSZ, vagy mondjuk egy katasztrófavédelmi helyzetünkben közösen érintett ország részér l érkehetnek. Általában önkéntes jelentkezés vagy tagállami jelölés alapján vállalják a feladatot, létszámuk alapesetben csekély, leginkább 1–6 f t jelent, amely különleges esetekben kiegészülhet, kib vülhet. A feladatuk leginkább a védekezés megfigyelése, a nemzetközi közösség részére történ tájékoztatás, a védekezés részére történ tanácsadás (pl. hasonló helyzetet már tapasztalt). El fordul, hogy bizonyos esetekben felkérésre az adott ország katasztrófavédelmi rendszerér l formálnak véleményt. Az alkalmazás során minden esetben a nemzetközi szabályokkal tisztában lév kormányzati vagy katasztrófavédelmi kísér t kell melléjük alkalmazni, aki segíti tevékenységüket. A nemzetközi szervezetek között is kiemelked reakcióid vel bír a Vöröskereszt, amely szervezet akár 6–24 órán belül képes megfigyel ket, ment er t a katasztrófa sújtotta területre küldeni. [24: 175] Egy ország esetében ezalatt csak a kezdeti védekezések megtétele, a saját er k szervezése valósul meg, és nagyon jellemz , hogy ennyi id alatt a kormányzat nem tud dönteni az esetleges nemzetközi csapatok fogadásáról, kivéve, ha az fogadás feltételeit korábban már nemzetközi szinten szabályozták.

A nemzetközi beavatkozók

A nemzetközi beavatkozók azok a szervezetek, akik konkrétan a védekezési munkák végrehajtásában, a beavatkozásban, a mentésben, esetleg a helyreállítás, újjáépítés feladataiban vesznek részt, a megfigyel khöz képest jóval nagyobb létszámban.

Két különböz nemzetközi mechanizmust emelnék ki. Az Európai Unió Polgári Védelmi mechanizmusa alapján az a tagállamok úgynevezett Önkéntes Egységbe (Voluntary Pool) vagy más néven Európai Vészhelyzeti Reagáló Képesség (European Emergency Response Capacity) jelölt beavatkozói, valamint például az ENSZ révén az INSARAG min sített csapatok állnak állandóan készenlétben.

6. táblázat: Az ár- és belvízi védekezésekbe bevonható nemzetközi önkéntesek kategória jellemzése.

(Készítette a szerző, 2016.)

Nemzetközi önkéntesek kategória jellemzése		
Tervezhetőség az alkalmazásra	Közepes	A nemzetközi szervezetek bevetése a lehető legritkább esetben válik tervezhetővé. A megfigyelők általában a bekövetkezés után jelentkeznek, Magyarország esetében a nemzetközi beavatkozók előre tervezése nem jellemző.
Beavatkozások hatékonysága	Erős	A nemzetközi megfigyelők a nemzetközi közösség véleményét alakítják, amely jelentős politikai - gazdasági kihatással járhat, valamint a nemzetközi közösség beavatkozóit a védekezéshez szükséges, de hiányzó erőforrásokat lehetnek képesek pótolni, akár eddig ismeretlen új technológiák alkalmazásával.
Irányíthatóság	Közepes	A nemzetközi megfigyelőket nem lehet irányítani. A mandátumuk, a fogadó ország engedélye alapján elvégzik a feladataikat. A nemzetközi beavatkozók a helyi hatóságok irányítása alatt végzik a tevékenységüket. Mindkét esetben zavarja a folyamatot az idegen nyelven történő kommunikáció, az esetleges eltérő szervezeti kultúra.
Támogathatóság	Gyenge	Előre kidolgozott támogatási lehetőség, pályázatok nincsenek. Alapvetően, ha valamely ország leigényel egy nemzetközi erőforrást, akkor annak a munkaadói költségeit fizeti, bár sok esetben ezt a küldő ország magára vállalja.
Eszközfelszereltség	Erős	A védekezésre felajánlott nemzetközi szervezetek jellemzően a legmodernebb, legfejlettebb technikával és eljárásrenddel vannak felszerelve.
Nyilvántartásba vétel lehetősége	Közepes	A nemzetközi rendszerekben (CECIS, GDACS) a nyilvántartásuk megvalósul, amelyhez Magyarország hozzáfér.
Fejleszthetőség	Közepes	A nemzetközi közösség folyamatosan fejleszt. Magyarország a saját hivatalos mentőcsapatát (HUNOR, HUSZÁR) képes fejleszteni, amivel megjelenhet a nemzetközi közösség bármely országában.
Motiváció	Erős	Az összes kategória közül a legerősebben motivált. A korábban elemzett katasztrófavédelmi önkéntesi motiváció minden szintjén a legmagasabban teljesít. A csoport rendkívüli módon célorientált, és az önkéntesség mellett a nemzetközi porondon „kötelességgé” is teljesít, jellemzően egy ország színeiben. Erősen motiválják őket, ha professzionális szakmai közösséggel tudnak dolgozni, a megfelelő feladatokat és logisztikai biztosítást kapják, valamint a kommunikáció során a nyelvprobléma nem jelentkezik. Amennyiben ezek ellentétje következik be, akkor az rendkívül demotiváló hatású lehet esetükben, amely azt eredményezi, hogy a professzionalizmusuk okán az önkéntesség átalakul kötelességgé a nemzetközi szerepvállalás miatt.
Javaslat:		A nemzetközi közösségekkel történő katasztrófavédelmi kapcsolat magas színvonalú Magyarországon. Javasolom olyan katasztrófavédelmi gyakorlatok tervezését, amelyek során az ország védelmi képességei egyértelműen nem elegendőek, és indokolttá válik nemzetközi csapatok fogadása, igénybevétele. A gyakorlatok során fejleszthetővé válik a meglévő rendszer.

Az alkalmazásuk el feltétele, hogy a fogadó ország befogadja ket, és a feladatvégzésükhöz hozzájáruljon. Ha azt az alaptézist el vesszük, hogy minden országnak képesnek kell lennie, hogy saját magát, állampolgárait a katasztrófáktól, fegyveres támadásoktól megvédje, akkor igazából a nemzetközi beavatkozók jelenlétére nincs is szükség. Az el z mondat ugyanakkor hamis, hiszen ezt egyetlen ország sem jelentheti ki, amikor a világban számtalan olyan katasztrófahelyzet adódott, amikor egy állam er i nem bizonyultak elegend nek a védekezéshez, és küls segítségét kellett kérnie. (Pl. metropolisz esetében bekövetkezett földrengés esetén az Nemzetközi Kutató-ment Tanácsadó Csoport [International Search and Rescue Advisory Group – INSARAG] min sített ment csapatok jelenléte és alkalmazása megkérd jelezhetetlen.) A nemzetközi ment csoportok alkalmazása ugyanakkor egy rendkívül összetett feladat, amelynek szabályrendszerét, az INSARAG el írásoknak történ megfelelést, a logisztikai feladatok ellátását szigorú követelményrendszer határozza meg. [25]

A küls segítségkérés el re is biztosítható. Vannak olyan országok, ahol a védelmi tervezésben az ország egyik veszélyforrására nem szerepeltetnek hazai kapacitást, hanem egy másik ország meglév védelmi rendszerére terveznek. Ilyen esetekben a nemzetközi segítségnyújtás és beavatkozás szabályait el re lefektetik.

EREDMÉNYEK

A cikkben megfogalmaztam az önkéntesi, katasztrófavédelmi önkéntesi motivációt. A felállított szisztéma segíti a katasztrófavédelmi szakembereket a védekezésbe bevont önkéntesek motivációjának megértésében. Az állampolgár (önkéntesen segítséget nyújtó) kategóriában az állandó kapcsolattartás megvalósítását, valamint egy új, önkéntes felkészítési rendszer megteremtését, a polgári védelmi szervezetek esetében települési normatíva biztosítását javaslom. Az önkéntes civil szervezetek és a gazdálkodó szervezetek önkénteseinek hatékonyságát a még rendszerben nem lév k bevonásával, er forrásaik adatnyilvántartó rendszerbe történ feltöltésével, valamint a megelőzés id szakában az önkéntesek részére történ feladatok leosztásával növelném. A nemzetközi önkéntesek szempontjából célszer lenne az ország védelmi képességét meghaladó gyakorlatok tervezése, amelyen szükségessé válna a nemzetközi er k bevetése. A gyakorlással szintén a hatékonyságot lehetne fejleszteni. Eredményként tudnám még azt is felsorolni, hogy a külföldi példa alapján indokolt lehet veszélyhelyzeti tervezésünk során az ár- és belvízi védekezések esetében tervezni a nappali–éjszakai id szakok változását, valamint azt, hogy az

elmúlt védekezéseink során volt-e olyan helyszín, ahol az adott régió önkéntesei nem voltak elegendők.

KÖVETKEZTETÉSEK

A téma kutatásának kiemelt fontosságát indokolta, hogy napjainkban a BM OKF felvezetése is az önkéntesség további erősítésében látja a polgári védelem fejlesztésének egyik legfontosabb lehetőségét. Az ár- és belvizek veszélyessége a klímaváltozásból adódó, egyre többet elforduló extrém időjárási jelenségek miatt növekszik, megnehezítve a védekezési feladatokat. A külföldi szakirodalmat is vizsgálva arra következtettek, hogy az ár- és belvízi védekezések szervezésének nehezedeése várható. A veszélyhelyzeti tervezések során a nappali-éjszakai lakosság szám váltakozásával számolnunk kell, a városok terjeszkedésével összefüggő csapadékvíz-elvezetési gondok hazánkban már jelentkeztek, és a közeljövőben ismét jelentkezni fognak. Ezt célszerű számításba vennünk. Az önkéntesi létszám elteremtése bizonyos területeken egyre nehezebbé válhat. Az állampolgárok felkészítése, a megfelelő motiváció megteremtése vagy erősítése már a megelőzési időszakban is egyre fontosabbá kell, hogy váljon, amennyiben elegendő számú önkéntest szeretnének maguk mellett tudni a védekezések irányítói.

Az önkéntes alapú kategóriák rendszerszemléletű vizsgálatával a jellemzőket meg kell ismertetni a katasztrófavédelmi szakemberekkel. A cikkben szereplő táblázatok segítségével érthetőbbé válnak a szervezetek eltérő szempontok szerinti erősségei, gyengéi, motivációja, a javaslatok figyelembe vételével pedig növelhető a hatékonyság. A további kutatásaim során minden kategóriát, a motiválási lehetőségeiket külön fogok elemezni, a megfelelő adatok gyűjtésével a felhasználásuk leghatékonyabb változatait keresve. Az ár- és belvizek száma csökkenést nem fog mutatni, sőt a klímaváltozás hatásait figyelembe véve az eljövő időszakban extrém, kiterjedt káresemények bekövetkezését vetíti előre. Az önkéntes kapacitások igénybe vétele szinte törvényszerű az ár- és belvízi védekezések során, amelyhez azonban társítani szükséges a védekezés irányítóinak felkészítését a mind professzionálisabb szintű vezetési képesség megszerzésére. Fontos, hogy a polgármesterektől a védekezés irányítását átvevő katasztrófavédelmi szakemberek a legfrissebb, leghatékonyabb ismeretekkel felvértezve szálljanak szembe a megváltozott természeti erővel.

HIVATKOZÁSOK

[1] MENDEL, G.: Villager work together to build flood defenses to keep the floodwaters out of their community, 2010, Pakistan. In. JHA, A. K., BLOCH, R., LAMOND, J., *Cities and Flooding. A Guide to Integrated Urban Flood Risk Management for the 21st Century*. 38. Washington, D.C.: The World Bank, 2012.

http://futuredirections.org.au/wp-content/uploads/2012/02/Full_Report_3518.pdf

(A letöltés ideje: 2017.02.27.)

[2] BELÜGYMINISZTERIUM: *Jelentés Magyarország Nemzeti Katasztrófakockázat-értékelési módszertanáról, és annak eredményeiről*. 2014. 07. 14.

<http://www.kormany.hu/hu/dok?source=1&type=410&year=2014#!DocumentBrowse>

(A letöltés ideje: 2017.02.27.)

[3] BÁRDOS Z., MUHORAY Á.: A települések vízkár elleni védekezési feladatainak változása a megváltozott jogszabályi környezetben, *Hadmérnök* IX (3) pp. 48-60.

http://www.hadmernok.hu/143_05_bardosz_ma.pdf (A letöltés ideje: 2016. 10. 10.)

(A letöltés ideje: 2017.02.27.)

[4] *Folyókká változtak Budapest utcái.* www.origo.hu/itthon/20150817-eso-vihar-idojaras-felhoszakadas.html (A letöltés ideje: 2017.02.27.)

[5] JHA, A., K., BLOCH, R., LAMOND, J.: *Cities and flooding. A guide to integrated urban flood risk management for the 21st century*. Washington, D.C.: The World Bank, 2012.

http://eprints.lse.ac.uk/55857/1/Lopez,A_Understanding_flood_hazard_in_Cities_and_flooding_2012.pdf (A letöltés ideje: 2017.02.27.)

[6] WADEY, M. P.: *Understanding defence failures and coastal flood events: a case study approach*. Southampton: University of Southampton, Faculty of Engineering and the Environment, 2013. (Doctoral Thesis) <http://eprints.soton.ac.uk/359740/>

(A letöltés ideje: 2017.02.27.)

- [7] SMITH, A., NEWING, A., QUINN, N., MARTIN, D., COCKINGS, S., NEAL, J.: Assessing the impact of seasonal population fluctuation on regional flood risk management. *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 4 3 (2015), 1118–1141. www.mdpi.com/2220-9964/4/3/1118 (A letöltés ideje: 2017. 02. 20.)
- [8] HORNYACSEK J., VERES V.: The interaction between disasters and security. *AARMS*, 8 3 (2009), 385–402. <http://ludita.uninke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/1886/01horn.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés ideje: 2017.02.27.)
- [9] 2011. évi CXXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=139408.323133 (A letöltés ideje: 2017.02.27.)
- [10] *Big society threatened by lack of volunteers.* www.theguardian.com/society/joepublic/2010/aug/24/big-society-lack-of-volunteers (A letöltés ideje: 2017.02.27.)
- [11] *Lehet-e egységesen motiválni a különböző generációs munkásokat.* www.hrportal.hu/hr/lehet-e-egysegesen-motivalni-a-kulonbozo-generacios-munkaerot-20140130.html (A letöltés ideje: 2017.02.27.)
- [12] NIKODÉM E.: *A lakosság és az anyagi javak hazai védelmének újszerű értelmezése, megvalósításának követelményei, lehetséges módszerei.* Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem, 2013. (Doktori értekezés) <https://ludita.uninke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9835/Nikod%20Edit%20c3%a9rtekez%20a9s?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés ideje: 2017.02.27.)
- [13] KOVÁCS A.: Megkezdődtek a kitelepítések. In. *Szeretlek Magyarország.hu* 2013. 06. 14. www.szeretlekmagyarorszag.hu/arviz-deltol-veszelyhelyzet-budapesten-es-harom-megyeben (A letöltés ideje: 2016. 11.04.)
- [14] PÉTERFALVI A.: *Átláthatóság a védelmi igazgatásban.* Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem, 2014. (Doktori értekezés) http://ludita.uninke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/10053/peterfalvi_attila.pdf?sequence=10&isAllowed=y (A letöltés ideje: 2016. 10.09.)

- [15] VERESNÉ HORNYACSEK J.: *A lakosság katasztrófavédelmi felkészítésének elméleti és gyakorlati kérdései.* (Doktori értekezés) Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2005. <http://ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9735/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés ideje: 2016. 10.09.)
- [16] ÜVEGES L.: *A Magyar Köztársaság katasztrófa-veszélyeztetettsége és az arra adandó válaszok.* Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2002. (Doktori értekezés) <http://ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9850/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=2&isAllowed=y> (A letöltés ideje: 2016. 10.09.)
- [17] KIROVNÉ RÁCZ R. M.: *Az éghajlatváltozás okozta hidrológiai katasztrófák elleni védelem oktatásának helyzete, fejlesztési lehetőségei.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014. (Doktori értekezés) <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/handle/11410/9949> (A letöltés ideje: 2016. 10.09.)
- [18] 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet a katasztrófák elleni védekezés egyes szabályairól. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=142890.324506 (A letöltés ideje: 2017.02.27.)
- [19] 234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról. http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140039.291215 (A letöltés ideje: 2017.02.27.)
- [20] KISS B., MUHORAY Á.: A hazai kutató – ment szervezetek. *Hadtudomány*, 24 1–2 (2014), 92–107. http://mhht.eu/hadtudomany/2014/1_2/2014_1_2_9.pdf (A letöltés ideje: 2016.10.10.)
- [21] CSEFFÓ K.: *A kárhelyszíni beavatkozás során közreműködő szervezetek együttműködésének vizsgálata.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2013. (Doktori értekezés) <http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9579/Cseff%c3%b3%20K%c3%a1roly%20%c3%a9rtekez%c3%a9s?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés ideje: 2016.10.09.)
- [22] BOGNÁR B.: *A Magyar Köztársaság védelmi igazgatási rendszerének lehetséges korszerűsítése.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2009. <http://ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/9596/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés ideje: 2016.10.09.)

[23] SCHWEICKHARDT G.: *Nemzetközi Katasztrófa-elhárítási jog*. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem, 2014. <http://ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/8560/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (A letöltés ideje: 2016.10.09.)

[24] SÁFÁR B., MUHORAY Á.: Egységes helyzetértékelő csapatok alkalmazása a Vöröskereszt nemzetközi katasztrófa válaszadási rendszerében. *Hadmérnök*, VII 2 (2012), 173–183. http://hadmernok.hu/2012_2_safar_muhoray.pdf (A letöltés ideje: 2016.10.11.)

[25] MUHORAY Á., TEKNŐS L.: A HUNOR hivatásos nehéz kutató - mentő szervezet alkalmazásának logisztikai feladatai, *Hadmérnök*, 25: (E-szám) pp. 14-23. http://real.mtak.hu/23389/1/2_MUHORAY_TEKNOS.pdf (A letöltés ideje: 2016.10.10.)

Dr. Hábermayer Tamás t zoltó ezredes, megyei igazgatóhelyettes

Tolna Megyei Katasztrófavédelmi Igazgatóság

Tolna County Disaster Management Directorate

dr.habermayer.tamas@katved.gov.hu

orcid.org/0000-0002-6677-9163

A kézirat benyújtása: 2017.04.27.

A kézirat elfogadása: 2017.06.10.